

Angelika Zanki – absolwentka europeistyki na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych oraz slawistyki (kroatystyka) na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, studiowała również na Wydziale Filozoficznym w Zagrzebiu. Doktorantka w Instytucie Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się m.in. problematyką tożsamości, miejsc pamięci w Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie, relacjami między Chorwatami i Serbami, tematyką wojny ojczyźnianej, wykorzystując przy tym warsztat politologa i kulturoznawcy

Angelika Zanki

Relacja z konferencji „Mniejszości narodowe w Chorwacji – problem (nie)rozwiązany?”

Koło Młodych Dyplomatów Uniwersytetu Warszawskiego zrzesza studentów zainteresowanych nie tylko dyplomacją. Poprzez kontakt ze specjalistami różnych dziedzin, analizowanie umów międzynarodowych i przygotowywanie spotkań naukowych i edukacyjnych, powiększa wiedzę członków i rozwija zainteresowania związane z funkcjonowaniem stosunków międzypaństwowych. Organizuje m.in. panele dyskusyjne, konferencje, spotkania z ekspertami. Jednym z ostatnich sukcesów jest organizacja międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej prezydencji Litwy w Radzie UE – „Poznajmy się bliżej – Susipažinkime iš arčiau”. Została ona wpisana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Litewskiej na listę oficjalnych wydarzeń Prezydencji. W konferencji udział wzięli prelegenci z Rosji, Litwy, Łotwy, Estonii, Niemiec i Polski.

Koło Młodych Dyplomatów próbuje poruszać tematy aktualne, ale też wzbudzające emocje, dotyczące kontrowersyjnych kwestii. Konferencja „Mniejszości narodowe w Chorwacji – problem (nie)rozwiązany?”, która odbyła się 23 stycznia 2014 roku w Warszawie, w sali konferencyjnej budynku ZSS UW przy małym dziedzińcu Kampusu Centralnego UW, jest tego potwierdzeniem.

Zaproszenia do udziału w dyskusji przyjęli Ivana Škaričić – lektorka języka chorwackiego na Uniwersytecie Warszawskim, dr Maciej Falski – adiunkt w Instytucie Slawistyki Zachodniej i Południowej UW oraz dr Marko Babić – adiunkt z Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Konferencja była spotkaniem otwartym, na którym pojawili

się nie tylko studenci Uniwersytetu Warszawskiego, ale i inne osoby zainteresowane poruszaną tematyką.

Spotkanie rozpoczęło się od przygotowanego wcześniej przez dra Falskiego wystąpienia dotyczącego obecnej sytuacji mniejszości narodowych w Chorwacji. Było to idealne wprowadzenie do dyskusji między ekspertami i publicznością, która włączyła się w przebieg debaty.

Przedstawię pokrótce dane liczbowe oraz regulacje prawne obowiązujące dzisiaj w Republice Chorwacji, o których mówił dr Falski. Według ostatniego spisu ludności z 2011 roku w Chorwacji żyje ponad 4 200 000 mieszkańców, a mniejszości narodowe to ok. 320 000 osób, czyli niecałe 5% ogółu populacji. Najliczniejsza grupa to Serbowie (186 000 – ponad 4%), Boszniacy (ok. 31 000 – 0,73%), Włosi (ok. 17 000 – 0,42%), Albańscy (ok. 17 000 – 0,41%), Romowie (prawie 17 000 – 0,40%), Węgrzy (ok. 14 000 – 0,33%), Słoweńcy (ok. 10 000 – 0,25%), Czesi (ok. 9 000 – 0,22%)¹.

W kontekście rozmieszczenia przestrzennego należy zwrócić uwagę na to, że Serbowie zamieszkują przede wszystkim część wschodnią Chorwacji (wschodnią Sławonię i Srijem, w mniejszym stopniu obszar dawnej Serbskiej Krajiny), Włosi głównie Istrię, Czesi zachodnią Sławonię, okolice Daruvaru; reszta jest dość rozproszona.

W świetle prawa, zakres wolności i swobód mniejszości w tym kraju jest bardzo duży. Częściowo jest to efekt negocjacji Chorwacji z UE (kwestia praw mniejszości serbskiej czy współpracy z Trybunałem w Hadze były tematem najdłuższych negocjacji). Rozwiązania, które obowiązują obecnie, były przyjmowane sukcesywnie od 2001 roku. W kwestii roli Unii Europejskiej podkreślić należy fakt, że proces negocjacyjny wymagał wielu kompromisów. Jednym z tematów, które stwarzały największe kontrowersje, była integracja Romów. Dla nich stworzony jest specjalny program integracji ze względu na powszechnie istniejący problem ich funkcjonowania w wielu państwach.

Główną jednostką administracyjną odpowiedzialną za monitorowanie i respektowanie przepisów dotyczących mniejszości jest Urząd ds. Praw Człowieka i Mniejszości Narodowych przy rządzie Chorwacji (*Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina vlade RH*), sporządzający roczny raport ze swojej pracy. Rada ds. Mniejszości Narodowych (*Savjet za nacionalne manjine*) – z posłami reprezentującymi mniejszości, a także przedstawicielami różnych instytucji kulturalnych, oświatowych, społecznych – ma charakter doradczy (ma możliwość zgłaszania projektów ustaw i wniosków dotyczących funkcjonowania mniejszości).

¹ http://www.uljppnm.vlada.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=9&Itemid=51 (wejście 20.01.2014).

Ustawa o mniejszościach narodowych jasno określa prawa ich przedstawicieli². Jedną z kontrowersyjnych regulacji mówi o tym, że w tych gminach i miastach, gdzie mniejszość narodowa stanowi przynajmniej 1/3 ogółu mieszkańców, ma ona prawo do używania swojego języka jako języka urzędowego (nazwy ulic i urzędów w języku grupy większościowej i języku mniejszości, dodatkowo przedstawiciele mniejszości mają prawo do kierowania dokumentów do urzędów centralnych w swoim języku). Kolejny przepis budzący wątpliwości dotyczy reprezentacji mniejszości narodowych w urzędach i organach samorządu terytorialnego. Mniejszości, które stanowią od 1,5% do 4% ogółu mieszkańców, mają prawo do 1 przedstawiciela w parlamencie, jeżeli mniejszości liczą poniżej 1,5%, to wspólnie wybierają 4 posłów. W samorządzie, jeśli mniejszość stanowi od 5% do 15% mieszkańców gminy lub miasta, ma prawo do 1 przedstawiciela, jeżeli stanowi powyżej 15% w przypadku gmin i miast oraz powyżej 5% w przypadku żupanii³, wtedy ma prawo do proporcjonalnie większej liczby przedstawicieli w organach samorządowych.

Przed wojną ojczyźnianą, według spisu z 1991 roku, mniejszości narodowe w Chorwacji stanowiły ok. 14% ogólnej liczby mieszkańców, liczba ta zmniejszyła się dość znacząco. Dr Falski dodał również, że istnieje nieoficjalny podział na mniejszości „lepsze i gorsze”. Do pierwszej grupy można zaliczyć Włochów i Czechów, z którymi współpraca przebiega bez większych problemów, do drugiej Serbów, ze względu na wielokrotnie występujące konflikty. Co ciekawe, ci ostatni zamieszkują tereny najmniej rozwinięte w Chorwacji, dotknięte odpływem ludności, m.in. w efekcie skutków ostatniej wojny (część uciekła na początku konfliktu, niektórzy zostali do tego zmuszeni – np. operacja wojskowa „Burza” z 1995 roku spowodowała, że Chorwaci odzyskali swój teren, a szacunkowo ok. 200 000 Serbów opuściło ten obszar; część nie widziała dla siebie perspektyw w powojennej Chorwacji – byli oni uznawani za agresora).

Po takim wstępie nastąpiła dyskusja na temat tego, czemu mniejszość serbska stanowi obecnie problem nie tylko w tych miastach, gdzie żyje najwięcej jej przedstawicieli, ale i w skali całego kraju.

Dr Babić uważa, że aby zrozumieć dzisiejszą sytuację mniejszości serbskiej, należy analizować długą i skomplikowaną historię relacji serbsko-chorwackich. Dla części Chorwatów niepodległa Chorwacja jest wartością samą w sobie, dla innych jest instrumentem do implementacji tzw. „wartości europejskich”. Struktura społeczna tego kraju jest

² <http://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina> (wejście 20.01.2014).

³ Jednostka podziału administracyjnego w Chorwacji, odpowiada polskiemu województwu.

homogeniczna, mniejszości stanowią mały procent ludności. Problemy istnieją w krajach, gdzie mniejszości narodowe są liczniejsze, przykładem jest Bośnia i Hercegowina, dodał nasz gość.

Ivana Škaričić podkreśla, że pewnych kwestii po wojnie ojczyźnianej nie rozwiązano. Otwarte pozostaje pytanie powrotu tych, którzy z powodu wojny opuścili Chorwację, zarówno Chorwatów, jak i Serbów. Problem stanowi nieokreślenie roli Serbii w ostatniej wojnie – Chorwaci uważają, że gdyby nie wielkoserbskie⁴ plany dotyczące byłych republik Jugosławii, do wojny mogłoby nie dojść. Bez pociągnięcia do odpowiedzialności i ukarania winnych nie może dojść do porozumienia. Nie wszyscy Serbowie pogodzili się z tym, że żyją w Chorwacji, idea Wielkiej Serbii wciąż funkcjonuje w świadomości wielu osób, dodała Ivana Škaričić.

Dr Babić uważa, że po rozpadzie Jugosławii stosunek elit politycznych do Serbów wykorzystał Milošević – od dawna czuli się oni poszkodowanym narodem⁵. Wydarzenia wojny ojczyźnianej mogą być uznane za pewnego rodzaju „rewanż“, podparty ideami wskrzeszenia Wielkiej Serbii.

Ivana Škaričić wspomniała ostatni spis z 2011 roku, który odgrywa w przypadku pytania o prawa mniejszości serbskiej znaczącą rolę. Wiele osób zwraca uwagę na sposób jego przeprowadzenia oraz analizy wyników i same rezultaty, które np. w przypadku Vukovaru uznawane są przez część społeczeństwa za niedokładne. Według ostatniego spisu, Serbowie stanowią ponad 30% mieszkańców miasta, co oznacza, że mają prawo do używania języka serbskiego w sferze publicznej. Jedna z osób z publiczności zwróciła uwagę na to, że z perspektywy historycznej, na tym terenie, cyrylica nie była powszechnie używana i może jest to kwestia politycznych rozgrywek, a nie oddolna inicjatywa społeczna. Padło również pytanie z sali dotyczące tego, kiedy pojawiły się pierwsze postulaty wprowadzenia dwujęzyczności, z zaznaczeniem podejrzeń o wykorzystanie tej kwestii jako politycznej tarczy.

Media strony chorwackiej i serbskiej roztrząsają czasem pojedyncze incydenty dotyczące omawianego tematu, szukając sensacji. W ten sposób kieruje się uwagę na inne tory, aby odwrócić ją na przykład od sytuacji gospodarczej czy emigracji. Z ostatnich

⁴ Określenie „wielkoserbski” (program nacjonalistyczny) odnosi się do działań tej części Serbów, która opowiadała się za wcieleniem w życie idei utworzenia Wielkiej Serbii, czyli zagarnięcia możliwie jak największych terenów i utworzenia nowego państwa.

⁵ Podkreślali krzywdzące zrównanie ich pod względem statusu z innymi republikami i prowincjami autonomicznymi. Konstytucja Jugosławii z 1974 roku przyznała Wojwodinie i Kosowu po jednym miejscu w kolektywnym prezydium, a Serbia posiadała tylko jedno miejsce w tym samym organie. Obie prowincje miały swoje przedstawicielstwo w serbskiej Skupsztinie, a Serbowie z terytorium Serbii Wewnętrznej nie byli reprezentowani w Skupsztinie tych prowincji. Zarzuty obejmowały również bezpodstawne ustalenie granic bez konsultacji z mieszkańcami, dokonane przez przywódców partii komunistycznej.

doniesień medialnych dowiadujemy się na przykład, że Milorad Pupovac (przedstawiciel Serbów w Chorwacji) poczuł się dotknięty tym, iż nie otrzymał listu adresowanego cyrylicą, co uznał za zamach na swoje prawa, jako reprezentanta mniejszość narodowej. Media od razu wykorzystały tę sytuację, robiąc z tego ogromny problem. Podział dzieci w szkołach w Vukovarze jest realnym problemem – skomentował to dr Falski. Tamtejsze szkoły funkcjonują w systemie zmianowym, rano uczęszczają do nich dzieci jednej narodowości, po południu drugiej. Uczą się one innych wersji wydarzeń historycznych, co jest przyczyną konfliktów i wojen, dodała Ivana Škaričić.

Pomysł wprowadzenia dwujęzyczności spowodował liczne protesty w całej Chorwacji, największe miały miejsce w dniu, kiedy obchodzony jest Dzień Upadku Vukovaru (18 listopada 2013 – w 1991 roku wojska serbskie przejęły władzę nad tym terenem; doszło w tym czasie do masakry na przebywających w vukovarskim szpitalu ludzi. Serbowie wywieźli ich ze szpitala, zabili i zakopali w masowym grobie w pobliskiej miejscowości Ovčara – przyp. aut.). Do miasta przyjeżdżają wtedy tysiące osób, manifestując tym samym pamięć o ofiarach i oddając im hołd. W tym dniu zorganizowane były dwa konkurencyjne pochody – jeden z przedstawicielami państwa i drugi – osób popierających Sztab Ochrony Chorwackiego Vukovaru (*Stožer obrane hrvatskog Vukovara*), przeciwników tablic dwujęzycznych. Dr Falski zwrócił naszą uwagę na fakt, że w pobliskiej wsi Trpinja takie dwujęzyczne tablice nie stwarzają problemu. To rodzi pytanie, czy Vukovar powinien być traktowany jako odrębny przypadek.

Przede wszystkim należy wziąć pod uwagę fakt, że Vukovar pełni w świadomości zbiorowej Chorwatów symboliczną rolę miasta bohatera, z czym nasi goście się zgodzili. Referendum, jako inicjatywa obywatelska, miałoby rozwiązać ten problem, jak twierdzą jego zwolennicy, ale Unia Europejska w jasny sposób ocenia, że jest to niezgodne zarówno z konstytucją Chorwacji, jak i prawem unijnym, co podkreślał dr Babić.

Pytania zebranej publiczności, która chętnie zaangażowała się w tok całego spotkania, dotyczyły przyszłości na terenie Bałkanów, tego, czy Chorwacja stanowi wzór dla regionu, czy też zasadności roszczeń Serbów w Vukovarze. Konferencja stanowiła podsumowanie obecnych wydarzeń na terenie Chorwacji związanych z pozycją mniejszości narodowych (przede wszystkim mniejszości serbskiej w mieście Vukovar, ale i w całym kraju). W przypadku innych mniejszości można mówić o czynnikach konfliktogennych, bo ewentualne problemy są szybko rozwiązywane drogą konsensusu, co potwierdzili nasi eksperci.

Summary:

The conference “National minorities in Croatia – the (un)solved problem?”, that took place in Warsaw, 23.01.2014, was organized by the Association of Young Diplomats (student research circle) at the University of Warsaw. Invitations to participate in the discussion were accepted by Ivana Škaričić, Dr. Maciej Falski Dr. Marko Babić. The guests focused on the cause-effect relationship of historical events and the contemporary situation in Croatia, as well as on relations between Croats and representatives of national minorities in the country. Introduction – presentation of the legal regulations, figures and description of the situation in the Croatian War of Independence – became the basis for discussion of the most controversial issues, concerning the Serb minority. The guest speakers discussed the appropriateness of introducing bilingualism (problem of Vukovar and the wider perspective) and the purpose and possibility of organizing a referendum on the issue. Experts analyzed the possible implications of such an action on the rise of nationalism. Attention was also concentrated on other minorities in Croatia and their status. An important subject was the influence of the situation in the country on the region, as well as the reactions of the international community, including the European Union.

Keywords:

Serbian minority, Vukovar, Croatia, bilingualism, Cyrillic

Streszczenie:

Konferencja „Mniejszości narodowe w Chorwacji – problem (nie)rozwiązany?”, która odbyła się 23.01.2014 roku w Warszawie, zorganizowana została przez Koło Młodych Dyplomatów Uniwersytetu Warszawskiego. Zaproszeni goście – Ivana Škaričić, Maciej Falski i Marko Babić – skoncentrowali się na wpływie wydarzeń historycznych i współczesnych na sytuację w Chorwacji oraz relacje Chorwatów z przedstawicielami mniejszości narodowych tego kraju. Wprowadzenie do tematu – przedstawienie obowiązujących regulacji prawnych, danych liczbowych oraz opis sytuacji po wojnie ojczyźnianej – stało się podstawą do dyskusji na temat najbardziej kontrowersyjny, dotyczący kwestii mniejszości serbskiej. Dyskutowano zasadność wprowadzenia dwujęzyczności (problem Vukowaru) oraz cel i możliwość organizacji referendum w tej sprawie. Poruszono temat możliwych implikacji takich działań jak pobudzanie nacjonalizmu. Uwaga gości została poświęcona również mniejszościom w Chorwacji i ich statusowi. Przedyskutowano zarówno wpływ sytuacji w tym kraju na państwa regionu, jak i reakcje międzynarodowej opinii publicznej, w tym Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe:

mniejszość serbska, Vukovar, Chorwacja, dwujęzyczność, cyrylica